

Bryde- og Florløkkene - en bydel vokser fram.

Brydeløkka omfatter grovt sett området fra Flåtaløkka i sør til svømmehallen i nord, og fra Lågen i vest til Treatrumsgata og Stiksrudgata i øst. Florløkka strakte seg omtrent fra svømmehallen til jernbanelbrua. Begge ligger på gamle Dyremyr grunn, som i sin tur var et underbruk eller plass under Brenne i Grosvoldkroken. Her skal vi konsentrere oss om de 100 årene fra ca 1830, da det legges viktige føringer for bydelen slik den står fram i dag.

Dyremyr framtrer på kart første gang på 1690-tallet, på et kobberstikk som viser byen og gruvefeltet vestenfor (1). Bebyggelsen her bærer preg av å være skissert "på øyemål", så en kan ikke ta detaljene i kartet for bokstavelig, men en rimelig tolkning er at bebyggelsen på Nymoen begrenser seg til området mellom Tråkka, Herman Foss gate, Storgata og Lågen - kan hende mindre. Og så må vi regne med at det har vært et og annet hus langsmed innfartsveiene, som har ligget for spredt til at gravøren har tatt seg bryet med å markere dem. Nordenfor troner derfor Dyremyr gård i opphøyet ensomhet. Det er ikke gjort noen systematiske studier over gårdens historie, men den synes å ha vært i velstående byborgeres besittelse hele tida, og har vært brukt som kombinert landsted og gårdsbruk.

Neste kart er fra 1746, og er mye mer pålitelig hva gjelder utstrekning og fasong av de bymessige kvartalene - skjønt det skulle det ikke så mye til for å bli. Nå er Eikermoen blitt så tett bebygget at den markeres som egen byanlegg, og så har bebyggelsen krøpet oppover langsmed Stiksrudgata og tetnet til oppover mot Reinsgate, slik at den framstår som sammenhengende (2). Stiksrudgata og fortsettelsen, Åslandsgata, framstår som hovedveien mot nord på denne side av elva. Og så har Dyremyr gård fått egen adkomst fra Tråkka, ansatsen til den nåværende Dyrmyrgata. Hvorfor det er blitt slik, har vi ikke kildebelagt, men den rimeligste forklaringen er at bebyggelsen har tetnet til langsmed hovedadkomstveien, og krøpet inn over innmarka på Dyremyr, som har eiet på begge sider av veien. Så har eieren fått det for seg at han vil ha en med standsmessig adkomst til gården sin - han var kanskje lei av å måtte passere småhusbebyggelsen nederst i jordekanten på eiendommen sin og bli beglodt derfra - og laget en flottere vei direkte fra Tråkka. Et minne fra den tid Stiksrudgata var hovedgate her har vi ennå i at våningshusene ligger langsmed den, mens uthusbebyggelsen ligger ut mot Dyrmyrgata.

Kartet deretter er det virkelig kvalitet over: Boecks oppmåling, fra 1797 (3). Her framstår gater og kvartalet i stor detaljrikdom, og så er det kommet til ei ny gate: Treatrumsgata. Heller ikke her kjenner vi bakgrunnen fra kildemateriale, men det er lett å se en rimelig forklaring: Byens ekspansjon de foregående årene har fått eieren til å legge ut et "byggefelt" her - på sett og vis byens første: Velregulert og med noenlunde like store tomter, med plass til uthus og de obligatoriske kjøkkenhagene, men heller ikke mer. For dette var nok for godt jordbruksland til at det kunne sløses med til byggegrunn.

Brydeløkka har gammelt grunnr 845, og var på tidlig 1800-tall eiet av familien Bryde (4), herav navnet. Det smittet videre over på den nåværende Abels gate, som på slutten av 1800-tallet står som "Brydegaten" på eldre kart. Grunnleia til Dyremyr var årlig på 2 spd 96 skill, og ble avlyst i 1920. Florløkka har gammelt gunnnummer 846, og må ha navnet sitt fra en Flor-familie vi vet holdt til på byen på slutten av 1700-tallet, men til så lenge kan vi ikke påvise hvordan de var tilknyttet løkka. Her var grunnleia 1 spd 24 skill.

Neste eier av Brydeløkka er snekker Carl C. Falck, som synes å ha kjøpt den fra Bryde-folkene i 1848. Han fikk de nærmeste par årene over seg et helt lite ras av utpantinger, og måtte til sist selge til en av panthaverne, Amund Storemoen, i 1855 (5). Arvingene hans, sønnen Knut Storemoen m.fl., solgte så til kjøpmann N. Ruud i 1870 (6).

Hverken Storemoen eller Ruud bodde på eiendommen selv. I 1865 bodde "pangsjonist" Abraham Johannessen Reinholt, 54 år gammel, og kona Helle Andrea Sørensdatter, 49 år gammel, med syv barn der. Den eldste, Johan, var vanfør, den nest eldste, Søren, var sølvverksarbeider og 16 år gammel. Så bodde sølvverksarbeider Halvor Storfossane der, sammen med kona Tora Nirisdatter og fire barn. Videre var det fattiglemmene Anne Falk, 77 år gammel og enke (kanskje etter den tidligere eieren Carl Falck?), Olea Slagsvold, likeledes enke og 73 år gammel, Anthon Christensson Dokka, som bare var 12 år - kanskje et foreldreløst barn fattigvesenet var forpliktet til å ta seg av? Siste beboer var syerska Inger Grube, 20 år gammel og ugift (7).

Ingen av beboerne drev med jordbruk, hvilket er merkelig, da nesten alle på Kongsberg gjorde det på denne tida. Helst skyldes det at eierne brukte eller leide bort jordveien selv - og Amund Storemoen vet vi var bondegutt fra Rollag, og han har neppe latt muligheten gå fra seg. For at eiendommen var innrettet med tanke på jordbruk, ser vi av branntaksten for 1868 (8):

Hovedbygningen var ca 34 m lang, 8 m bred på det bredeste og snødt 3 m høy, bygget av tømmer og bindingsverk med utvendig panel på deler av bygget. Inni var det fem panelte rom, to kjøkken, to ganger, bod, låve og høyla. Det var 12 fag vinduer, to dobbelte og 12 enkelte dører, to skorsteiner, kamin og fire kakkelovner. Så var det fjøs på ca 3x3 m grunnflate, og en sidebygning med tre rom og kjøkken, så eiendommen rommet altså plass til tre separate familier.

Under folketellingen for 1875 bodde det fire husstander her: Hengslearbeider Ottar Dokka fra Fiskum med familie, enka Helle Sørensdatter som vi husker fra tellingen i 1865 med sin vanføre, eldste sønn og de to minste barna hjemme, ungkaren Andreas Knutsen, som arbeidet på Tandberg sag (senere Kongsberg Dampsag), og så myntarbeider Johannes Tovsen med kone og sønn. Ingen av dem hadde jordbruk, sikkert nok fordi eieren kjøpmann Ruud brukte det selv eller leiet det bort.

Florløkka nordfor var en ren løkkeeiendom, som var i eie til naboene i øst, den nåværende Åslandsgate 9. Knut Pedersson Ruud skjøtet begge til sønnen Petter Knutsson Ruud i 1849 (9). Han solgte videre til trelasthandler Engebret Kjøntveit i 1889 for kr 5 000,-, som startet sagbruk, men det gikk ikke så bra, for Kjøntveit og kompanjongen H. Kongsjorden gikk konkurs i 1893. Eiendommene gikk til et selskap, Laugen Dampsag og Høvlerie, eiet av herrene J. Becker og J. Frog, for kr 12 950,- (10). De solgte fire år senere til trelasthandler M. Frog, ibefattet innbo, løøsøre og maskiner av alle slag, for kr 30 500,-.

Etter at jernbanen kom til Kongsberg i 1871, var det mange som så muligheten til bedre utnyttelse av de store skogstrekningene i dalen, og det ble satset tildels friskt, men ikke alltid like heldig, som for Kjøntveit og Kongsjorden. Saga kom imidlertid i god drift mens Frog-folkene eide den, og gikk snart under navn av Frog-saga på folkemunne. Eierne byttet imidlertid raskt: Harald Frog kjøpte den i 1902, han solgte til Ole S. Ulland i 1912, som lot den gå videre til Union Co. i 1917. I 1920 kjøpte NSB den, for de skulle produsere en mengde slippert og annet trevirke til den nye Sørlandsbanen, og trengte ei sag på et nærhendig sted (11). Navnet ble fra da av Jernbanesaga.

Da jernbanen var ferdig, var det depresjon og flau økonomiske tider i Norge, og sagbruksdriften opphørte. Eiendommen kom så i Ola Nordås' eie, han handlet med livdyr og holdt til i låven sammen med dyrene sine. Håndlaget hans med dyr var enestående - likeledes lukta, kunne kundene hans konstatere, men han hadde fine dyr i godt hold, så da fikk det bære.

I 1939 begynte Sigurd Hoff sin skifabrikk her, og så ble eiendommen etter hvert lagt ut til næringsvirksomhet, til Kongsberg gymnas (nå Mauritz Hansens skole) ble etablert sist på 1960-tallet, og det som ikke hørte skifabrikken til, etter hvert ble overtatt til skoleformål.

På Brydeløkka gikk prosessen i mye mindre trinn, og det hele endte nærmest i sin helhet som et boligområde. Første fradelingen kom i 1876, da det ble frasolgt en rekke lange, smale strimler av eiendommen langsmed elva, og med adkomst mot Brydegata (12). Kjøper var Carl Gram, han hadde satt opp sag der i 1870, kalt Kongsberg dampsag (13). Han solgte til aksjeselskapet Holmen fabrikk i 1892 for kr 10 000,-, som umiddelbart solgte videre til “Numedalske Skog-aktieselskab” for kr 50 000,-. Fortjenesten synes formidabel, men det er protokollert at det gjelder flere eiendommer, så trolig dreier det seg om en større eiendomsmasse. Selskapet solgte i sin tur til to av sine eiere, grossererne Torleif Bache og Jens Vig, i 1910 for kr 50 000,-. De hadde også kjøpt “hovedbølet”, så eiendommen ble samlet igjen.

Det gikk helt til 1905 før noe igjen ble frasolgt Brydeløkka (14). Da fikk eieren av den nåværende Glabak 2 kjøpt til en parsell som utvilsomt skulle være tilleggsjord, for den opprinnelige eiendommen var svært liten. I 1907 fulgte så tre handler til: Ole G. Haavaldsrud, Kittil T. Refsrud og Andreas Fiskeløs fikk kjøpe hver sin parsell. Refsrud kjøpte inntil en parsell til sin eiendom Treatrumsgata 15, Fiskeløs kjøpte det som ble Abelsgate 10. Alle sammen var “utkanteiendommer”, som ikke delte opp jordveien i nevneverdig grad.

I 1910 ble “hovedbølet” av Brydeløkka solgt til grossererne Bache og Vik, som satt med såvel grn 845 som 845B til i 1918, da de solgte det samlet til Emil Håkonsen for kr 20 000,- (15). Den reduserte prisen må skyldes at saga må ha vært nedlagt, den nevnes i alle fall ikke mer i næringsoversiktene fra disse tider. To år etter solgte Håkonsen tre parseller til Jonas Sandø, Kristian L. Thorberg, og Gullik G. Løken, det som senere ble Weissgt 10, Reinsgt 13 og Reinsgt 11. Samtidig ble det avsatt veigrunn til Reinsgate. Dermed var den østre del av eiendommen avgitt til byggegrunn, men kjøperne sikret seg store tomter, for selvsagt skulle de ha plass til kjøkkenhage. Neste oppstykkning kommer i 1922/23: Da kom Reinsgt 15 og 16, og Weissgt 11 og 13, mens Reinsgate 17 kom i 1929. Dette var en ganske stor eiendom, som ble oppdelt uover på 1930- og først på 1940-tallet. Dermed var i praksis de høyereliggende områdene av eiendommen utparsellert til tomter, kun elvebreddene var igjen.

Vi kjenner ikke Håkonsens beveggrunner for å selge unna parsellene, men det er nærliggende å gjette på en: Han kjøpte eiendommen i 1918, da prisene var på topp i det meste, som følge av krigskonjunkturene under 1. verdenskrig. Utover 1920-tallet krøp depresjonen over land og folk, og det kan være at Håkonsen rett og slett hadde bruk for pengene. Resultet ble i alle fall den oppdelte, litt utflytende bystrukturen vi kjenner i våre dager.

Løsningen på et mysterium: Tunnelene under Lågen.

Fra gammelt av har det gått frasagn på Kongsberg om en hemmelig tunnel fra Kirketorget til Dyremyr, som de høye herrer i by og bergverk kunne bruke som rømmingsveier når folkemengdene ble for påtrengende. Til grunn for dette ligger en del dreneringsleker, som er muret ut fra såvel Bergseminaret, Arbeidersamfundet og kirken, som fra Dyremyr gård. Fra den siste må de være fortsatt ut i Lågen; over Reinsgate 11 og Treatrumsgata 15 har Odd Johnrud påvist disse lekene, som nå er blitt kartfestet. En har også funnet rester av dem ved vei- og gravearbeider andre steder i området. De er interessante minner fra en tid da jordbruksland skulle vinnes inn og kjellere sikres mot vanninnslag, og bør så vidt dokumenteres der de kan finnes igjen.

Oppsummering

Historien om Bryde- og Florløkkene er en variant av den gamle, gode “periferien som ble sentrum”. Det interessante er at vi kan følge den så i detalj: Branntakstforretningene for Kongsberg begynner i 1767, da Treatrumsgata i beste fall var et 15-20 år gammelt “nybyggerfelt”, og vi kan følge strøket nøye opp gjennom århundrene, fra å være god jordbruksmark, som langsomt og motvillig viker

først for moderne industri så som sagbruk, og så for det økende presset fra boligbyggermarkedet. Mye av utviklingen kan også spores i den stående bygningsmassen.

Byggeskikken er mangfoldig variert, fra bygninger som har fått sitt preg på slutten av 1700-tallet, over 1920- tallets mer eller mindre funkispregede bygg, til etterkrigstida hus der arkitekturen tildels blir demonstrative, men ikke nødvendigvis tiltenkte, brudd på strøkets byggeskikk, med murhus med flate tak. Siste stein i byggverket er de siste 20 års velmente, og mer eller mindre vellykkede forsøk på tilpassing.

Byplanleggingen er på det nærmeste fraværende, med all den sjarm og ulempe det fører med seg: Oppdelingen har foregått slik kjøper og selger til en hver tid har funnet det for godt.

Slik sett kan området vise fram en rik variasjon av bygningsuttrykk, som etter å ha fått et århundres avsliping og aftensolglans kan framstå som både egenartet og interessant for en nyfiken ettertid.

Kongsberg 24.06. 2009

Odd Arne Helleberg

- (1) Kobberstikk, Det kongelige bibliotek, Kjøbenhavn, nr 127691
- (2) NRA BS III 2
- (3) NRA DK 109
- (4) Tinglyst arveutlegg 1826, p K III 2 B fol 388b, SaK
- (5) Auksjonsskjøte, ibid.
- (6) Hjemmeldokument, ibid.
- (7) NRA Folketelling 1865 for Kongsberg, liste 572a, gårdsnr 483
- (8) Branntakster, Buskerud, A Kongsberg I 8 fol 210a f, SaK
- (9) Skjøte, p K III 2 B fol 391a
- (10) Skjøter, ibid.
- (11) Skjøter, ibid.
- (12) Skjøter, ibid. fol 390
- (13) Johan K. Bergwitz: "Kongsberg 1624-1924" bd 2 s 641f
- (14) Skjøte, P K II 2 B fol. 388
- (14) Skjøter, ibid.